

Het oudste Lexmond

W. VAN ZIJDERVELD

In het vorige nummer werd reeds de aandacht gevestigd op een weggepoeld deel van het oostelijk van Lexmond gelegen Kortenhoeven. Gegeven de verkaveling van veenontginningen ten westen van Lexmond rijst het vermoeden dat ook delen van deze ontginningen in de Lek zijn verdwenen. Het feit dat van de Lexmondse kerk geen sporen ouder dan de eerste helft van de 14^e eeuw zijn teruggevonden zou daarmee verband kunnen houden.

Niet lang na het begin van onze jaartelling ontstond ten westen van Vianen de rivier de Lek. De Linschotenstroom brak toen bij Helsdingen (ten zuidwesten van Vianen) door haar oeverwal en vormde langs haar oever hoge crevasse-afzettingen. Tussen 300 en 700 na Christus nam het belang van de Lek toe en begonnen zich oeverwallen te vormen (Berendsen, 1982, pp. 181–185). Aanvankelijk zal alleen bewoning op de crevasse-afzettingen mogelijk zijn geweest. Pas in de 9^e of 10^e eeuw zullen de oeverwallen zo hoog zijn geworden dat men ook daarop kon wonen.

We mogen aannemen dat het begin van Lexmond als nederzetting in de 11^e eeuw, misschien zelfs wel in de 10^e eeuw ligt. Het behoorde tot het gebied dat in 944 door Otto I gezamenlijk aan de kapittels van de Dom en Oudmunster werd geschonken (OSU nr. 106, OHZ nr. 32, 17 juli 944) en zal door zijn gunstige ligging na verloop van tijd bewoond zijn geraakt.

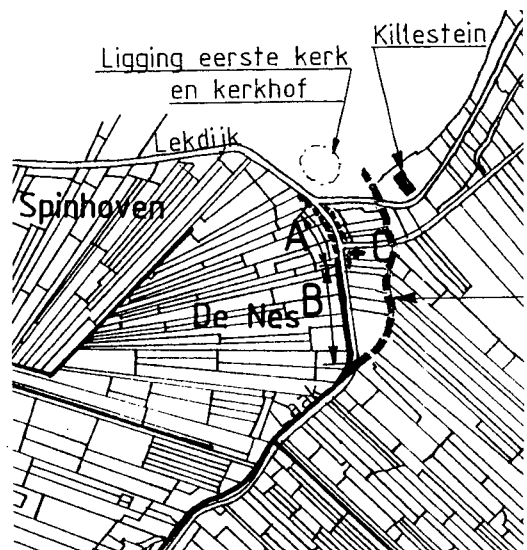
DE LAAK

Lexmond, vroeger Lakesmunde (monding van de Laak) genoemd, ontleent zijn naam aan de plaats waar het riviertje de Laak zich afsplitste van de Lek. De Laak stroomde dwars door de crevasse-afzettingen en was zelf waarschijnlijk ook een crevassegeul¹. Tegenwoordig heet de weg ten zuiden van de kerk De Laak.

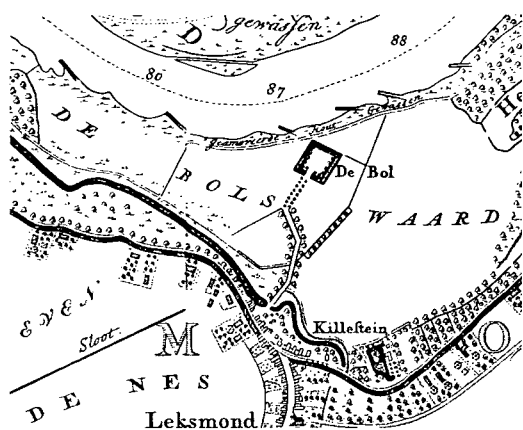
Westelijk van de dorpskern (de as Dorpsstraat–De Laak) is het binnendijkse land waaiervormig verdeeld in langgerekte kavels (figuur 1). Dit wijst erop dat de verkaveling goed georgani-

seerd was en het beschikbare land onderling of door de machthebber werd verdeeld. Dit deel, inclusief de westelijke dorpskern, wordt de polder De Nes genoemd. Voor het grootste deel staan de kavels van De Nes ongeveer loodrecht op de Dorpsstraat en De Laak.

Oostelijk van de dorpskern ziet het er heel anders uit. De kavels zijn niet lang en staan min of meer haaks op de Dorpsstraat. Hun lengte varieert van circa 130 tot 160 meter. Ten zuiden van de kerk staan de kavels niet haaks op De Laak, zoals te verwachten was, maar min of meer haaks op de grillig verlopende oostgrens. Vermoedelijk maakte deze oostgrens deel uit van de monding van het riviertje de Laak. Dit idee wordt versterkt door de kaart van Bolstra uit 1751/64 (figuur 2) waarop een aansluitend buitendijks stroompje te zien is. Ook recente boringen duiden hierop. De plaats van het huis

1. Lexmond en directe omgeving. A.: Dorpsstraat, B. De Laak, C. N.H.-kerk.

Killestein nabij dit stroompje wordt daarmee ook verklaard: op een strategische plek aan de monding van de Laak.

Tot nu toe werd algemeen aangenomen dat de Laak westelijker in de Lek uitmondde, langs de as Dorpsstraat–De Laak. Langs de westkant van de weg De Laak liep tot in de jaren zestig een sloot, die op oudere kaarten Laak wordt genoemd. De Dorpsstraat en De Laak worden in de oudste vermeldingen in de gerechtelijke archieven veelvuldig dijk of kade genoemd. Dit duidt erop dat het een polderkade betreft. De kade heeft ook duidelijk als ontginningsbasis van de polder De Nes gediend en moet dus reeds in een vroeg stadium zijn aangelegd.

Het is natuurlijk mogelijk dat de Laak twee mondingen bezat, die beide op een gegeven moment zijn afgedamd. Het meest waarschijnlijke blijft echter dat de Laak bij het latere Killestein in de Lek uitmondde en dat het dorp Lexmond langs de polderdijk van De Nes is gebouwd.

DE BURCHT LEXMOND

Het eerste bericht over Lexmond is opgetekend door een monnik in de abdij van Egmond. Hij schreef in de periode 1173–1181 een deel van de *Annales Egmundenses*, waarin de gebeurtenissen uit die tijd werden opgetekend (Meilink, 1939, pp. 85, 90 en 130). Dit is ook de eerste keer

2. Killestein, met westelijk daarvan een watergang die zeer wel gedeeltelijk een restant kan zijn van de Laak (fragment Kaart van de Rivier de Lek met zijn uiterwaarden, Melchior Bolstra, 1751/64. Rijksarchief Utrecht, Topografische Atlas 240–1).

dat een plaats in de kop van de Vijfheerenlanden wordt genoemd (Dekker, 1983, p. 325). De monnik meldt dat Lexmond in 1132 (moet zijn 1133) is verwoest door Floris de Zwarte, een telg van het Hollandse gravenhuis. Letterlijk schrijft hij: *Qui urbem episcopi Lakesmunde incendio vastavit*, wat zoveel betekent als: die de burcht, het bolwerk, Lakesmunde, gelegen in het gebied van de bisschop van Utrecht, door brand verwoestte (Oppermann, 1933, p. 148).

Met *urbem* wordt hier ongetwijfeld een burcht bedoeld. Een burcht is in die tijd elke meer of minder volkrijke, door muren of wallen beschermde woonplaats. Hierin konden zowel burgers als militairen wonen. Het was ook mogelijk dat de burcht alleen in tijden van gevaar bewoond was door militairen (Gorissen, 1972, pp. 17,18; Besteman, 1981, p. 48). De burcht bij Lexmond zal in ieder geval niet meer zijn geweest dan een aarden wal met houten palissaden. Voorzover bekend is de burcht alleen hier vermeld² en bij Melis Stoke in strofe 304 van het tweede boek. De plaats van de burcht is niet bekend, maar het is niet onwaarschijnlijk dat ter plaatse het latere Killestein werd gebouwd.

DE OUDSTE LOCATIE VAN LEXMOND

Uit een aantal akten die zich in het gerechtelijk archief van Lexmond bevinden, is af te leiden dat de eerste nederzetting en waarschijnlijk ook de burcht in de huidige uiterwaard hebben gelegen. Zo wordt in een akte van 31 december 1609 gesproken van de oude begraafplaats die in De Nes buitendijks lag³. In datzelfde jaar, in 1610 en 1628 werd bij de verkoop van een huis in de uiterwaard ook gesproken over *naast het oude kerkhof*⁴. Omdat het kerkhof altijd naast de kerk lag, moet hier ook de kerk hebben gestaan. Voorzover bekend zijn dit de enige berichten over

een vroegere nederzetting, kerk of kerkhof. Over het gedeeltelijk verdwijnen en de wederopbouw van het dorp en de kerk is niets overgeleverd.

LEXMOND SPOELT DEELS WEG

De eerste eeuwen na de ontginningen kon de rivier haar bedding tussen de dijken ongehinderd verleggen, een proces dat tot in de 18^e eeuw doorging. Wel werden vanaf de 17^e eeuw hier en daar kribben in de rivier gelegd om de hoofdstroom af te leiden van het eigen gebied en werden geulen afgedamd om terrein te winnen (Hengst, 1898, pp. 32, 33; Ittersum, 1906, deel 2, pp. 209–212). Uit de ligging van de dijken, maar vooral uit de verkaveling, kan worden afgeleid dat de rivier na het voltooiën van de ontginningen haar loop heeft gewijzigd.

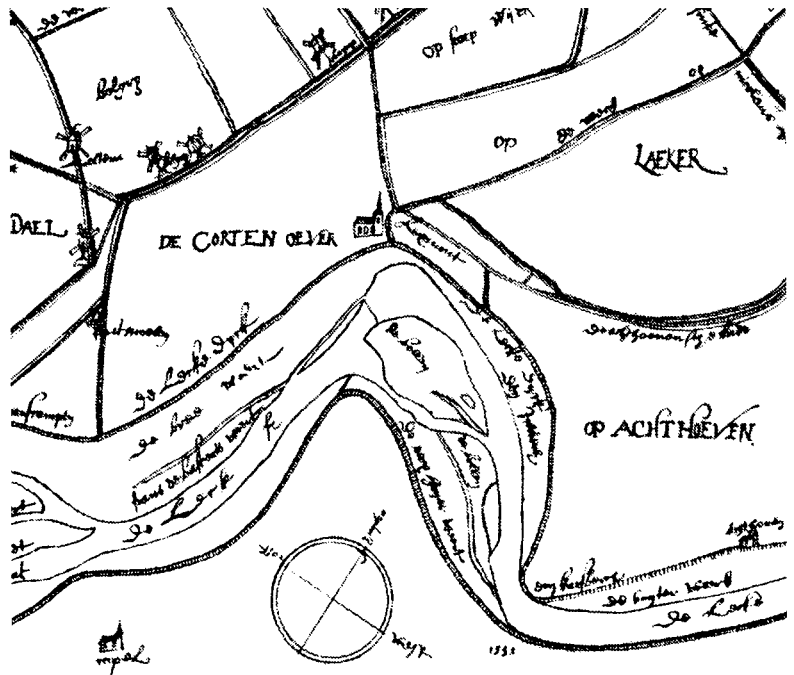
De Lek was een meanderende rivier. In zo'n rivier heeft het water in de buitenbocht de grootste stroomsnelheid en zal hierdoor het land geleidelijk aan wegspoelen. In de binnenbocht zal door de lage stroomsnelheid sediment bezinken. Soms snijdt de rivier een bocht af en

gaat een andere loop volgen. Ook kan een nevenstroom hoofdstroom worden. De laatste geulen zijn nu nog zichtbaar in het slotenpatroon van de uiterwaarden.

Bij Lexmond heeft een scherpe bocht gelegen. Deze is ongetwijfeld verantwoordelijk voor het geheel of gedeeltelijk wegspoelen van het dorp en het noordwestelijke deel van Kortenhoeven (Van Zijderveld, 1997). Uit het verloop van dijken en geulen is getracht de globale loop van de hoofdstroom te reconstrueren (figuur 3). De werkelijke loop kan echter alleen door bodemonderzoek worden vastgesteld.

De aanvankelijk buitendijks gelegen kerk en kerkhof van Lexmond zijn dus door de stroomverlegging van de Lek noodgedwongen verplaatst. Ook in Vreeswijk is dit gebeurd en ook hier werd in later eeuwen nog steeds gesproken over het buitendijks gelegen Oude Kerkhof (Dekker, 1983, p. 301). Waar het verspoelde Lexmond precies heeft gelegen is niet meer na te gaan. Ook de archeologie zal ons niet veel verder kunnen helpen: de kans op bodemvondsten

3. Detail van kaart uit 1531, het noorden ligt linksonder. Te zien is dat de hoofdgeul van de Lek dicht bij Lexmond ligt (fragment Plattegrond van Vianen en omgeving, Gemeentearchief Gouda).

in het nu buitendijks gelegen gebied is zeer klein geworden.

WANNEER SPOELDE LEXMOND WEG?

Uit de verkaveling van Kortenhoeven kan, met enige reserve, worden geconcludeerd dat het wegslaan van het westelijke deel vóór 1130/35 moet hebben plaatsgevonden. Indien Lexmond eveneens in het begin van de 12^e eeuw wegspoelde, bijvoorbeeld rond 1108, dan klopt dit met het veronderstelde verband tussen de loop van de Lekdijk en die van de Zederik (Van Zijderveld, 1997, pp. 25–27). Op dat moment had de in 1133 verwoeste burcht Lexmond nog een strategische ligging aan de monding van de Laak. Omdat de precieze ligging van de burcht onbekend is, vormt deze geen aanknopingspunt voor het bepalen van het tijdstip van wegspoelen. Het is mogelijk dat de burcht zo was gesitueerd dat deze buiten bereik van de zich verleggende stroom bleef.

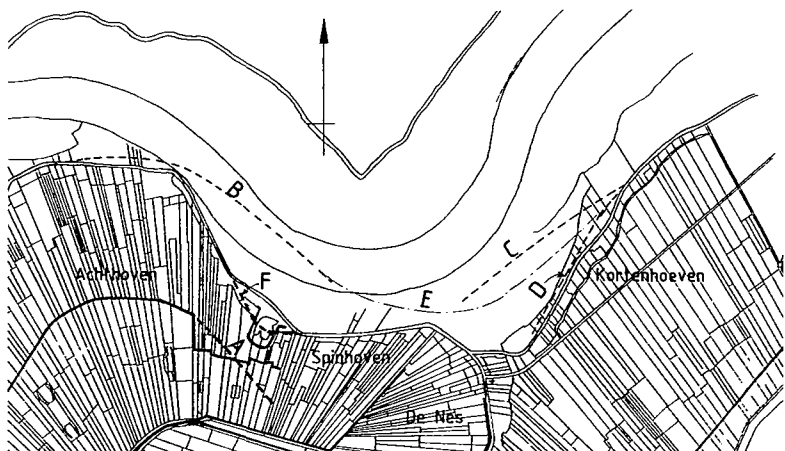
Wanneer de aannamen over de verlegging van de loop van de rivier ter hoogte van Kortenhoeven echter juist zijn, is het waarschijnlijk dat het meer westelijk gelegen dorp wegspoelde na 1133. Een andere indicatie die het wegspoelen van het dorp na 1133 aannemelijk maakt, betreft de kerk. De Utrechtse kapittels kregen in de oorkonde van 1108 het recht om overal in dit gebied een moederkerk te stichten (OSU nr.

280, 9 augustus 1108). Dekker meent, zonder hiervoor bewijzen aan te dragen, dat toen de kerk in Gasperden is ontstaan. Het is echter goed denkbaar dat dit de kerk in Lexmond was. Omtrent 1225 blijkt er namelijk in Lexmond een zelfstandige kerk te bestaan. In het deel van de Liber Camerae dat omstreeks die tijd is gedateerd, wordt de kerk reeds genoemd (Muller, 1903, p. 40), evenals in de goederenlijst van Johannes Visker, gemaakt in 1300⁵. Er wordt in vermeld dat het kapittel van Oudmunster de collatie en het patronaatsrecht van de kerk van Lexmond bezat. Het feit dat de kerk van Lexmond apart werd vermeld en bovendien een dochterkerk had in Jaarsveld (Dekker, 1983, p. 325) geeft alle reden te veronderstellen dat het een moederkerk was die naar aanleiding van de verdeling van 1108 is gesticht. Indien het dorp na 1133 is weggespoeld, kan er voldoende tijd zijn verlopen om een kerk te bouwen die vervolgens buitendijks kwam te liggen. Het meest waarschijnlijk, maar onbewezen, is dat het dorp in de tweede helft van de 12^e of de eerste helft van de 13^e eeuw is weggespoeld.

DE OORSPRONKELIJKE LEKDIIJK

Algemeen wordt aangenomen dat de huidige bochtige Lekdijk in principe de loop volgt van de kaden die zijn aangelegd tijdens of kort na het in cultuur brengen van de crevasse-afzettin-

4. De Lekoever bij Lexmond. Ingetekend zijn de mogelijke lopen van:
 A: Achthovensche Wetering. / B: Gelijke kavel-lengten vanaf lijn A. / C: Loodrecht op kavellijnen. / D: Gelijke kavel-lengten vanaf de Zederik (Merwedekanaal). / E: Globale loop van de Lekdijk. / F: Dijk vóór 1741/44.

In dit gebiedje moet het oorspronkelijke dorp hebben gelegen. De watergang werd vroeger De Kleine Lek genoemd (foto auteur).

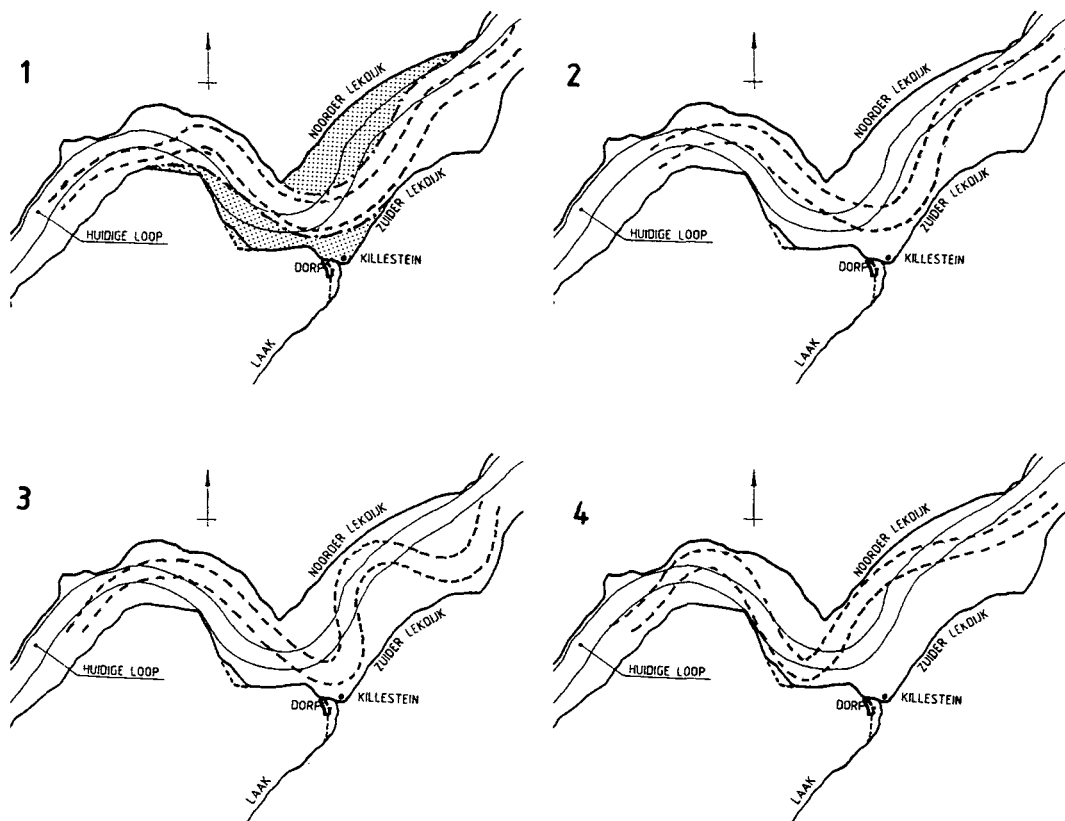

gen en de oeverwallen. De Zuider Lekdijk is erg bochtig maar wordt vooral na het westelijk van Lexmond gelegen Tienhoven steeds rechter. Midden in het bochtige dijktraject treft men bij Spinhoven en het oostelijke deel van Achthoven echter lange rechte stukken aan (figuur 4). Dit duidt erop dat hier de oorspronkelijk bochtige dijk of kade was verdwenen. Daaruit en uit de lengte van de kavels in het westelijke deel van Achthoven is op te maken dat hier land is weggespoeld. De rivier, die waarschijnlijk lokaal reeds was voorzien van kaden, heeft hier haar bedding in westelijke richting opgeschoven, waardoor hele delen van de crevasse-afzettingen en oeverwallen werden weggespoeld. Dit moet zijn gebeurd nadat het gebied was verkaveld en de achtergrens was vastgesteld. Deze achtergrens zal bij Spinhoven en bij dit deel van Achthoven wel zijn bepaald door de loop van de meest zuidelijke kavel van de polder De Nes.

Wanneer we aannemen dat de Achthovense wetering oorspronkelijk ongeveer in de lijn van de dwarsloten verliep en dat de kavellengte ongeveer gelijk is aan die van het aangrenzende westelijke deel tussen Lekdijk en Achthovense wetering, dan kan een lijn worden getrokken die zich vloeiend laat verbinden met de lijn

loodrecht op het weggespoelde stuk Kortenhoeven. Bij Kortenhoeven is de verplaatste dijk bochtig, wat een verdere aanwijzing is dat het stuk bij Kortenhoeven eerder is weggeslagen dan bij Achthoven. Dit zal zijn gebeurd vóór 1130/35 of misschien zelfs vóór 1108. Dit gegeven geeft echter niet veel houvast voor de bepaling van de periode waarin een deel van Achthoven en Spinhoven is weggespoeld. Indien echter wordt aangenomen dat het wegspoelen van Lexmond plaatsvond tussen het verdwijnen van delen van Kortenhoeven en Spinhoven/Achthoven, dan zal dat laatste gebied verdwenen zijn in de tweede helft van de 12^e eeuw of in de 13^e eeuw.

In geen enkele schriftelijke bron wordt over het wegspoelen van Lexmond of Achthoven gerept. In de rekeningen van de Grote Kamer van het Kapittel van Oudmunster⁶, die voor Lexmond beginnen in 1295, doch waar vooral uit de beginperiode veel rekeningen ontbreken, is niets terug te vinden over het wegspoelen van Lexmond. Dit kan erop duiden dat Lexmond, maar ook het stuk bij Spinhoven en Achthoven vóór 1295 is weggespoeld. Pas in 1342 komt de naam Achthoven voor in *Corthachoven en Langhenhoven*⁷. In 1344 werd het ook *Langhe Acthoven*⁸.

5. Schematische weergave van de fasen in de stroomverlegging van de hoofdstroom van de Lek.

1. De uitgangssituatie zoals die misschien oorspronkelijk bestond.
2. Een deel van Kortenhoeven is weggespoeld.
3. Het dorp Lexmond, een groter deel van Kortenhoeven en een deel van de uiterwaarden onder Jaarsveld zijn weggespoeld.
4. De rivier heeft haar eigen bocht afgesneden en Achthoven, Spinhoven en een groter deel van de uiterwaarden onder Jaarsveld weggespoeld.

Een andere aanwijzing voor de verlegging van de bedding nadat de bedijking had plaatsgevonden, is de Erecxoyerwaard, die tegenover het oostelijke deel van Achthoven aan de andere zijde van de Lek ligt. Deze buitendijkse waard was eigendom van beide Utrechtse kapittels en viel

later onder het gerecht van Lexmond. Aanvankelijk heette de waard Oderix Oye⁹, dat kennelijk verbasterde tot Erecxoyer(waard). Later werd dit land *De Uiterwaarden van Lexmond* genoemd. De waard tegenover Kortenoever, aan de andere kant van de Lek, genaamd *De Grote Inlage van Jaarsveld*, heeft nooit tot het gerecht van Lexmond behoord. Hier heeft aanvankelijk ook land gelegen dat wel of niet was ontgonnen en is weggespoeld. Dit verklaart ook de vreemde scherpe hoek in de Noorder Lekdijk.

De gerechten van Lexmond en Achthoven zijn reeds in een vroeg stadium bij elkaar gevoegd. Het is goed denkbaar dat het gedeeltelijk wegspoelen van Spinhoven en Achthoven hiertoe de aanleiding is geweest. Spinhoven zal vanaf het begin zeker tot het gerecht Lexmond hebben behoord, terwijl Achthoven aanvanke-

lijk een afzonderlijk gerecht was. Een andere reden voor het samengaan was de gemeenschappelijke uitwatering van de polders, noodzakelijk na het inklinken van het veen. In later eeuwen werd altijd gesproken van het gerecht van Lexmond of van het gerecht van Lexmond en Achthoven.

HET AFDAMMEN VAN DE LAAK

De oudste schrijfwijzen van Lexmond zijn *Lakesmunde* en *Laxmunde* (Oppermann, 1933, p. 148; Muller, 1903, p. 43) en betekenen niets anders dan mond van de Laak. Ten tijde van de naamgeving en lang daarna zal de Laak in open verbinding hebben gestaan met de Lek. Op een gegeven moment is de monding van de Laak afgedamd. Daarvoor kunnen verschillende redenen zijn geweest. Allereerst kon men door de afdamming de afwatering van het ontgonnen gebied beter regelen. Bovendien hoefde men minder bang te zijn voor regelmatig terugkerende overstromingen. Een derde, maar minder waarschijnlijke, mogelijkheid is dat het afdammen pas plaats vond bij het maken van de doorgaande dijk of kade langs de Lek bij het begin van de ontginningen. Het afdammen heeft dan plaatsgevonden in het laatste deel van de elfde of in het begin van de 12^e eeuw. De lokale dijken zullen toen reeds een min of meer aaneengeslo-

ten dijk hebben gevormd. Misschien was dit in 1122 reeds het geval (Henderikx, 1977, p. 410; Henderikx, 1988, pp. 561–562; Dekker, 1983, pp. 587–588; De Jong, 1989, p. 35).

Afdammen van stroompjes of rivieren was niet abnormaal. Zo werd de Kromme Rijn in 1122 afgedamd, de Hollandse IJssel in 1285 (Dekker, 1980, pp. 248–266) de Alblas rond 1280 en de Giessen in 1281 (Henderikx, 1988, pp. 563–565), alle om de waterhuishouding in de polders beter te kunnen beheersen. Dit lijkt ook bij Lexmond de meest voor de hand liggende reden en zal waarschijnlijk in de eerste helft van de 12^e eeuw hebben plaatsgevonden. De burcht bestond toen waarschijnlijk al.

DE HERBOUW VAN LEXMOND

In akten uit de 17^e eeuw worden de huidige wegen Dorpsstraat en De Laak soms als dijk aangeduid. De eigendommen begonnen zowel aan de west- als aan de oostkant meestal op de halve dijk. Men bouwde huizen langs deze kade en zo ontstond de lintbebouwing van het dorp. In hoeverre het oude dorp zich reeds uitstrekte over het nu binnendijsks gelegen deel, is niet meer na te gaan.

De herbouwde huizen waren ongetwijfeld van hout. In hoeverre de kerk aanvankelijk ook van hout was, is niet bekend. Hiervan zijn in

Dorpsstraat met kerk.
Schilderij van Jan de Beijer
(17^e eeuw).

ieder geval geen resten teruggevonden bij de restauratie. De oudste delen van de huidige kerk, bestaande uit baksteen en tufsteen, zijn de toren en het koor. Ze dateren uit de eerste helft van de 14^e eeuw (Van Groeningen, 1989, p. 350). Dit betekent dat de verplaatsing van het dorp vóór de 14^e eeuw heeft plaats gevonden.

Na die tijd werd er nog steeds buitendijks gebouwd. Die activiteit zou tot in de 18^e eeuw voortduren. Het bouwjaar van het stenen huis Killestein, dat in 1388 door Gijsbert van Vianen en van der Goye werd overgedragen aan hertog Willem van Gelre (Sloet en Van Veen, 1912, nr. 30), is niet bekend, maar aangenomen mag worden dat het is gebouwd nadat Lexmond was weggespoeld, misschien op de plek waar eerst de burcht stond.

Bij de afdamming van de Laak ging ook de strategische ligging van Lexmond verloren en het dorp werd vanaf dat moment een gewoon dijkdorp, zonder de mogelijkheid te hebben om veel groter en belangrijker te worden. Die mogelijkheden had wel het later gestichte Vianen. Dat lag tegenover Vreeswijk, de havenplaats van Utrecht. Door deze strategische ligging en doordat het de woonplaats van de heren van Beusichem, van Vianen en van Brederode werd, had het in de 14^e eeuw Lexmond in belangrijkheid verdrongen.

SAMENVATTING

Van alle besproken alternatieven lijkt het volgende scenario het meest waarschijnlijke: De noordwesthoek van Kortenhoeven verdween in het begin van de 12^e eeuw, vóór of omtrent 1108, in elk geval vóór 1130. Het dorp Lexmond verdween in de tweede helft van de 12^e of eerste helft van de 13^e eeuw. Het is niet na te gaan of de burcht toen nog bestond en waar hij lag. Daarna, maar waarschijnlijk ver vóór 1295, spoelden delen van Spinhoven en Achthoven weg. De mogelijk in de eerste helft van de 12^e eeuw afgedamde Laak stroomde waarschijnlijk niet langs de huidige wegen Dorpsstraat en De Laak, maar iets oostelijker.

The oldest location of Lexmond

Lexmond is a village on the river Lek, the continuation of the river Rhine in the province of Zuid-Holland. Proof has been found that the village was situated at first somewhat more to the North, in an area nowadays outside of the dike. 17th century documents refer to the cemetery of the old church in this location. This article concludes that the old village already washed away in the second half of the 12th or first half of the 13th century. Later on, before 1295, parts of the westerly adjacent polders Spinhoven and Achthoven also washed away.

VERWIJZINGEN

- ARA-RALA: Algemeen Rijksarchief, Rechterlijk-archief Lexmond en Achthoven
 OHZ: Oorkondenboek van Holland en Zeeland (Koch en Kruisheer, 1970–1986)
 OSU: Oorkondenboek van het Sticht Utrecht (Muller e.a., 1920–1959)
 RAU-AKD: Rijksarchief in Utrecht, Archief van het kapittel van de Dom
 RAU-AKOM: Rijksarchief in Utrecht, Archief van het kapittel van Oudmunster

NOTEN

- 1 Mondelinge mededeling Dr. H.J.A. Berendsen.
- 2 In een verdrag tussen Walter Uten Goye, de heer van Hagestein en Zweder van Beusichem, de heer van Vianen over het gezamenlijk schouwen van een uitwatering, komt de zinsnede *inter Helsloit et urbem veterem* voor (OSU nr. 1767, 3 [31] augustus 1269). Gorissen (1972, p. 17) stelt dat hiermee de oude burcht te Lexmond wordt bedoeld. Dit is echter onjuist. Met de *urbem veterem* wordt het kasteel op de Bol te Vianen bedoeld.
- 3 ARA-RALA, inv. nr. 3.03.08.088 nummer 1, f. 82.
- 4 ARA-RALA, inv. nr. 3.03.08.088 nummer 50, 31 december 1609, 6 december 1610 en 11 november 1628.
- 5 RAU-AKOM, inv. nr. 396; Van Royen, 1937, p. 7.
- 6 RAU-AKOM, inv. nr. 483.
- 7 Wstinc, Rechtsboek Dom, p. 183; Palmboom, pp. 294–295, noot 101.

- 8 RAU-AKOM, inv. nr. 483, rekening van 1344.
 9 RAU-AKOM, inv. nr. 396, Goederenlijst; Royen, 1937, nr. 60, p. 19, geeft hier foutief *Odenroy*; OSU, nr. 2156 en 2742; RAU-AKD, inv. nr. 943.

LITERATUUR

- BERENDSEN, H.J.A. (1982). De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht. Proefschrift, Utrechtse Geografische Studies 25.
- BESTEMAN, J.C. (1981). Mottes in the Netherlands: a provisional survey and inventory. In: T.J. HOEKSTRA ET AL. (RED.). *Liber Castellorum*, 40 variaties op het thema kasteel. De Walburg Pers, Zutphen.
- DEKKER, C. (1980). De dam bij Wijk. In: *Nederlands Archiefblad* 84, pp. 248–266.
- DEKKER, C. (1983). Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen. Stichtse Historische Reeks 9, De Walburg Pers/Stichtse Historische Reeks, Odijk.
- GORISSEN, F. (1972). Niederrheinländische Burgnamen. In: *Bijdragen en Mededelingen der Naamkunde-commissie van de Kon. Ned. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam*.
- GOTTSCHALK, M.K.E. (1971). Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland. Van Gorcum, Assen.
- GROENINGEN, C.L. VAN (1989). De Vijfheerenlanden met Asperen, Heukelum en Spijk. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist/SDU-Uitgeverij, 's-Gravenhage.
- HENDERIKX, P.A. (1977). De zorg voor de dijken in het baljuwschap Zuid-Holland en in de grensgebieden ten oosten daarvan tot het einde van de 13^e eeuw. In: *Geografisch Tijdschrift* 11, pp. 407–427.
- HENDERIKX, P.A. (1988). Waterbeheersing en afwatering in de Alblasserwaard tot de invoering van de bemaling in de vijftiende eeuw. In: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 103, pp. 554–570.
- HENGST, J.A. VAN (1898). De Lekdijk Benedendams en de IJsseldam. Eerste deel 860–1648. College van den Lekdijk Benedendams en van den IJsseldam.
- ITTERSUM, F.A.R.A. VAN (1906). De Lekdijk Benedendams en de IJsseldam. Tweede en derde deel. College van de Lekdijk Benedendams en de IJsseldam.
- JONG, R. DE (1989). *Inter Leccam et Ligniam*. Een historisch-geografisch onderzoek naar middeleeuwse uitwateringsstructuren in de Vijfherenlanden (tot de introductie van windmolens in 1460). Scriptie Universiteit van Amsterdam.
- KOCH, A.C.F. EN J.G. KRUISHEER (1970–1986). Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299. 's-Gravenhage/Assen, Maastricht.
- MEILINK, P.A. (1939). De Egmondsche Geschiedbronnen, Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage.
- MULLER, S. E.A. (1920–1959). Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301. Utrecht en 's-Gravenhage.
- MULLER FZN, S. (1903). Rechtsbronnen van den dom van Utrecht. Werken der Vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlandsche Recht, tweede reeks 5. 's-Gravenhage.
- OPPERMANN, O. (RED.) (1933). *Annales Egmundenses*. In: *Fontes Egmundenses*, Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, derde serie 61. Utrecht.
- PALMBOOM, E. (1990). De vorming van -hoevenamen in de veenontginningen van West-Nederland. In: J.B. BERNS E.A. (RED.). *Feestbundel D.P.Blok*. Verloren, Hilversum.
- ROYEN, R. VAN (1937). De oudste kapittelrekening van Oudmunster uit het jaar 1295. In: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap* 58. Utrecht.
- SLOET, J.J.S. EN J.S. VAN VEEN (1912). Register op de Leenaktenboeken van het Vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen. Leenen buiten Gelderland. (Uitheemsche Leenen). Gelre, Vereeniging tot beoefening van Geldersche Geschiedenis, Oudheidkunde en Recht, Arnhem.
- STOKE, M. (1983). *Rijmkroniek van Melis Stoke*. Uitgeverij W.G. Brill, facsimile Hes Uitgevers, Utrecht.
- WSTINC, H. (1895). Het Rechtsboek van den Dom van Utrecht, uitgegeven door Mr. S. Muller Fz. Werken der Vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlandsche Recht, eerste reeks no. 18, Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage.
- ZIJDERVELD, W. VAN (1997). De verdwenen ontginningsbasis van Kortenhoeven. In: *Historisch-Geografisch Tijdschrift* 15, pp. 20–30.